

Maciej Muskała
UAM Poznań**SYSTEM RESOCJALIZACYJNY GLEN MILLS SCHOOL**

Wzrost przestępczości w tym przestępczości nieletnich, ale także tych zachowań, które nie podlegają kryminalizacji a mają charakter dewiacyjny jest faktem bezspornym. I nie jest to jedynie specyfika naszego kraju, ale doświadcza go bodaj większość państw¹. Podobne są również tendencje zachodzące w obrębie tego zjawiska, takie jak wzrost przestępstw związanych z narkomanią, spadek wieku najmłodszych sprawców przestępstw, czy rosnący udział dziewcząt w populacji osób dopuszczających się czynów zabronionych. Systemy profilaktyczno – resocjalizacyjne różnych państw próbują sobie radzić z tym problemem na różne sposoby. Można jednak wyróżnić w nich dwie ogólne tendencje, wcale się nie wykluczające a wręcz uzupełniające. Jest to z jednej strony położenie większej wagi na wczesną interwencję, adresowaną do jak najszerzego grona odbiorców², z drugiej zaś coraz surowsze traktowanie coraz to młodszych sprawców³. Nie chcąc wchodzić w od lat prowadzoną dyskusję, które z tych rozwiązań jest skuteczniejsze, należałoby jedynie wskazać, że istotnym jest by znaleźć równowagę pomiędzy tymi dwoma postaciami reakcji. By w racjonalny sposób wpleść je w jeden, spójny system reakcji na zachowania naruszające porządek normatywny. By wreszcie uniknąć „miotania się między jakoby cudownymi wzorcami, które ponoć ktoś gdzieś zastosował, a interesami poszczególnych instytucji i ugrupowań politycznych⁴”.

Mając na względzie zarówno problemy związane ze wzrostem przestępczości nieletnich jak i z poszukiwaniem skutecznych sposobów rodzenia sobie z nią, chciałbym w niniejszym opracowaniu przedstawić pod namysł propozycję systemu resocjalizacji realizowanego w Glen Mills School w USA. Prezentowany sposób oddziaływań korekcyjnych należy zaliczyć do tej grupy środków, które izolują nieletniego od jego środowiska rodzinnego, rówieśniczego. Wychowankowie Glen Mills School należą do tej kategorii, dla której na profilaktykę czy środki wolnościowe, mimo ewidentnej przewagi nad środkami zakładowymi, ze względu na wysoki stopień demoralizacji jest już za późno. System ten, mimo swojego „zamkniętego” charakteru nie chce rezygnować ze wszystkich korzyści jakie cechują oddziaływania wolnościowe, niepozbawiające wychowanka kontaktu z konformistycznie nastawionym środowiskiem społecznym. Przejawia się to w wielu aspektach funkcjonowania placówki. Od symbolicznego braku krat czy strażników, po zakrojona na szeroką skalę współpracę z instytucjami i przedstawicielami środowiska lokalnego w którym umiejscowiona jest szkoła.

Jedną z formy instytucjonalnej resocjalizacji nieletnich jest założona w odległości ok. 30 km na południowy zachód od Filadelfii w stanie Pensylwania szkoła Glen Mills (Glen Mills School – dalej GMS). Jej historia sięga połowy lat dwudziestych XIX wieku, stając się tym samym najstarszą w Stanach Zjednoczonych instytucją edukacyjną z internatem, przeznaczoną dla młodzieży niedostosowanej społecznie.

Nadrzędnym założeniem filozofii, na podstawie której funkcjonuje szkoła jest pogląd, że nieletni choć zrobili coś złego, nie są z gruntu źli. Zatem istotą rzeczy jest diagnoza pozytywna skupiająca się na poszukiwaniu uzdolnień i nieograniczone możliwości rozwoju, które w myśl założeń twórców systemu wychowankowie posiadają, a dzięki którym mogą zmienić swoje zachowanie z aspołecznego na prospołeczne, realizując tym samym naczelne zadania szkoły.

¹ Por. H. N. Snyder, M. Sickmund, *Juvenile Offenders and Victims: 2006 National Report*, National Center for Juvenile Justice, 2006, patrz na oficjalnej stronie The Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention <http://ojjdp.ncjrs.gov/ojstatbb/nr2006/downloads/NR2006.pdf>

² Przykładowo w Anglii, od 2004 roku po korekcie funkcjonowania dotychczasowego systemu zapobiegania programami profilaktycznymi objęte są już dzieci w wieku 8 – 13 lat.

³ W tym duchu szły rozwiązania odrzuconego 23 sierpnia 2007 roku nowego projektu KK zaproponowanego przez komisję kodyfikacyjną pracującą pod kierunkiem prof. A. Siemaszki i Prokuratora Generalnego Z. Ziobry. Zakładał on m.in. rozszerzenie odpowiedzialności nieletnich: według projektu nieletni, którzy ukończyli 15 lat mają być odpowiedzialni za wszystkie zbrodnie i najpoważniejsze występki, jednakże pod warunkiem, że poziom rozwoju nie stoi temu na przeszkodzie. Ponadto, projekt znosi ograniczenie górnej granicy kary, jaką można wymierzyć nieletniemu, przy pozostawieniu wszakże możliwości nadzwyczajnego złagodzenia kary.

⁴ A. Gaberle, *Nierozłączna triada. Przystępstwo, przestępca, społeczeństwo*, Gdańsk 2003, s. 196.

Program oddziaływań oparty jest na zasadzie progresji, poprzez przechodzenie przez kolejne poziomy przywilejów, wychowankowie przeistaczają się z niedostosowanych społecznie, w tak zwanych byków (Bulls) czyli pozytywnych członków społeczności uczniowskiej. Proces ten zachodzić ma dzięki przebudowie negatywnych norm i wartości, które chłopcy znają z przeszłości. Bardzo ważnym elementem w realizacji tego celu jest presja grupy, zwłaszcza owych „byków” zrzeszonych w The Battling Bulls Club, o którym w dalszej części. Ten z założenia pozytywny nacisk grupy jest tak istotny w programie GMS, że należy podkreślić jego nadrzędność w odniesieniu do działań korekcyjnych realizowanych przez pracowników wychowawczych placówki⁵.

Ten sprawdzony, choć kontrowersyjny sposób oddziaływań, o czym dalej, stosunkowo niedawno znalazł nowych naśladowców. Bo o ile na gruncie amerykańskim Glen Mills Schools są dobrze zakorzenione, to w Europie dopiero w 1998 roku powstała pierwsza placówka oparta na założeniach programu realizowanego w tego typu instytucjach. Założono ją w Holandii, w dawnych koszarach wojskowych, a studenci/uczniowie nazywają ją „szkołą dla zwycięzców”⁶.

PROGRAM GLEN MILLS SCHOOLS

Do placówki, na podstawie decyzji sądu przyjmowana jest młodzież ze wszystkich stanów w wieku od 15⁷ do 18 lat, która stwarza poważne problemy wychowawcze. Minimalny okres pobytu w GMS, ze względu na przebieg realizowanych w szkole programów resocjalizacyjnych określony jest na 18 miesięcy.

Natychmiast po przyjęciu do ośrodka każdemu uczniowi przydzielany jest pokój, łóżko oraz indywidualny opiekun (counselor). W ciągu doby otrzymują oni odzież, a przed upływem trzech dni roboczych przechodzą gruntowne badania medyczne. Wychowankowie otrzymują cztery posiłki dziennie przez siedem dni w tygodniu przygotowywane w stołówce. Uczniowie poddawani są wstępnej klasyfikacji i określani jako przypadek standardowy lub intensywny na podstawie raportu CANS (Child and Adolescent Needs and Strengths - narzędzie stosowane przez instytucje zajmujące się zdrowiem psychicznym dzieci, młodzieży i ich rodzin⁸).

Alternatywny Program Edukacyjny szkoły Glen Mills jest całodziennym programem nauczania zaprojektowanym, aby dostarczyć nowych doświadczeń uczniom, którzy mieli trudności w poprzednich placówkach szkolnych. Celem Alternatywnego Programu Edukacyjnego jest zmiana niestosownego zachowania ucznia na prospołeczne oraz rozwinięcie w nim umiejętności niezbędnych do podtrzymania tej zmiany. Działalność kadry wynika z przekonania, że każdy uczeń ma potencjał do dokonania w sobie korzystnych zmian i ich podtrzymania oraz indywidualne uzdolnienia, które mogą być rozwijane w odpowiednio sprzyjających warunkach szkolnych i pozwolą mu odnieść sukces. W szkole wprowadzono specjalnie skonstruowany program nauczania mający na celu korzystną modyfikację zachowania uczniów i umożliwienie im w przyszłości odpowiedniego funkcjonowanie w integracji ze społeczeństwem. Celem Programu Oświatowego szkoły Glen Mills jest pomoc wychowankom w rozwijaniu ich wiedzy oraz umiejętności personalnych, które odkryją w nich własny potencjał i będą sprzyjać sukcesom szkolnym.

Program działa w oparciu o kalendarz zawierający 182 dni szkolne i realizowany jest codziennie od poniedziałku do piątku w godzinach od 9.00 do 14.00 z poranną przerwą na śniadanie oraz popołudniową na drugie śniadanie.

Każdy uczeń w trakcie roku szkolnego realizuje program dostosowany do jego indywidualnych potrzeb. Dzięki nauczaniu grupowemu, nauczaniu indywidualnemu oraz zindywidualizowanym programom, uczniowie mogą poznawać swoje możliwości. Po przyjęciu do ośrodka uczeń jest poddawany kilku diagnostycznym testom, mającym ustalić poziom jego wiedzy i umiejętności. W oparciu o wyniki diagnozy student kwalifikowany jest do jednego z pięciu poziomów nauczania.

⁵ N. Hilhorst, E. Klooster, B. Van Dijk (medew.), G. Walraven (medew.), Programma-evaluatie van de Glen Mills School, Amsterdam, DSP-Groep, 2004.

⁶ Taki stan rzeczy może tłumaczyć brak nowszej literatury amerykańskiej, pomijając nieliczne artykuły czy retrospektywy zob. M. Richmond, History of Smith's Mill School, 1891-1915, Glen Forrest School, 1915-1990 : the first hundred years, Glen Forrest Primary School, 1991; Wm. L. Dubnov, The *Glen Mills Project: Innovation in Juvenile Corrections, Journal of Offender Counseling, Services, & Rehabilitation*, vol. 10, n. 4, pp. 87-105, Sum 1986, a z drugiej strony wysyp publikacji w języku holenderskim m.in: P. H. M. van den Bogaard, K. Mesman Schultz, H. van Muijen, De Glen Mills school : onderzoeksresultaten betreffende de achtergronden van de studenten en de behandelingsresultaten, Groningen 2003; S. van Dongen; I. van Hoorn, De Glen Mills School: school voor winnaars? Rotterdam: Erasmus Universiteit, 2004; B. Vogelvang, Respect voor jezelf: de theorie van het programma van de Glen Mills School, Amsterdam 2006.

Zainteresowanie to znalazło również swoje odzwierciedlenie wśród przedstawicieli kina. Theo van Gogh w 2004 roku nakręcił, nagrodzony licznymi nagrodami film pt. Cool, w którym główny bohater po wejściu w konflikt z prawem zostaje umieszczony właśnie w szkole Glen Mills.

⁷ Dolna granica wiekowa na poziomie 15 lat występuje we wszystkich oficjalnych publikacjach GMS, por. na oficjalnej stronie www GMS: <http://www.glenmillsschool.org/>, ale w nielicznych publikacjach pojawia się 12 rok życia, zob. Y. Iram, H. Wahrman, Z. Gross, *Educating Toward a Culture of Peace, Greenwich, Connecticut* 2006, s. 104. Ta nieścisłość może wynikać z faktu, iż w GMS od 1984 roku jest realizowany program The Community Management Services, którego adresatem jest młodzież od 12 do 18 lat.

⁸ Na temat CANS zob. <http://www.buddinpraed.org/cans>

1. Centrum Nauczania (The Learning Center) – trafiają tu ci z wychowanków, którzy przejawiają specjalne potrzeby edukacyjne.

2. Poziom średnio zaawansowany - stworzony, by dostarczyć wychowankom praktyczną wiedzę na poziomie podstawowym, z wykorzystaniem interesujących materiałów dydaktycznych w dziedzinie matematyki, sztuki, literatury, nauk społecznych.

3. Pre-GED - program dla osób, które nie posiadają dyplomu ukończenia liceum i muszą doskonalić swoje kwalifikacje edukacyjne jak i umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Program ten wstępnie przygotowuje do GED. Program Pre-GED - kierowany jest też do osób dorosłych, które napotykać powyższe problemy. Wiele osób dorosłych zaczyna swoje przygotowanie do egzaminu GED⁹ od uczestnictwa w programie Pre-GED. Kursy są prowadzone w sposób tradycyjny lub w centrum multimedialnym. Lekcje odbywają się z częstotliwością 3 do 10 godzin tygodniowo.

4. GED - program został stworzony, aby zapewnić pomyślne zdanie egzaminu GED (General Education Development) poprzez bardzo intensywne, rozbudowane nauczanie. Warto podkreślić, że uczestnicy programu realizowanego przez Szkołę Glen Mills osiągają wyższe wyniki od średniej krajowej.

5. Przygotowanie do nauki na uczelni wyższej (College Preparatory) – ma wyposażyć uczniów w odpowiednie umiejętności oraz stworzyć im warunki, dzięki którym będą oni mogli spełnić wymagania niezbędne do przyjęcia do wyższych placówek oświatowych i ma ułatwić im przejście przez procedury związane z przyjęciem do nich.

Inne usługi edukacyjne świadczone przez Szkołę Glen Mills obejmują doradztwo w zakresie wyboru szkoły wyższej, sposobów pokrycia kosztów egzaminów wstępnych i opłat zgłoszeniowych. Wychowankowie otrzymują pomoc przy zwracaniu się o pożyczki oraz stypendia naukowe i socjalne. W szkole działa Fundusz Stypendialny W. Hermana Barcusa (The W. Herman Barcus Scholarship Fund), który opiera się na prywatnych darowiznach na rzecz absolwentów placówki i dostępny jest dla tych, którzy spełnili bardzo wysokie kryteria stypendialne.

Departament Edukacji Zawodowej (The Vocational Education Department) uczestniczy w ocenie predyspozycji uczniów do określonego zawodu. Ocenie poddawane są takie zdolności jak: koordynacja wzrokowo-ruchowa, umiejętność komunikacji werbalnej, koordynacja ruchowa, zdolności manualne itp. Wyniki przeprowadzonych testów wskazują na predyspozycje uczniów, które z kolei decydują o wyborze jednego z piętnastu oferowanych na warsztatach kierunków: ceramiką, sztuka użytkową, dziennikarstwem, optyką, fotografią, drukarstwem, radiofonią, inżynierią dźwięku, stolarstwem, blacharstwem samochodowym, spawalnictwem, technologią samochodową (automotive technology - dziedzina zajmująca się projektowaniem i konstruowaniem samochodów), zarządzaniem detalicznym, produkcją filmową oraz projektowaniem architektonicznym¹⁰.

Po dokonaniu wstępnej oceny uczeń jest gotowy do kolejnego etapu, które stanowi Centrum Kształcenia Zawodowego (The Vocational Learning Center). Wychowanek nabywa tam podstawowych umiejętności: niezbędnych dla wybranego przez niego zawodu, jak również umiejętności praktycznych. Doświadczenie zawodowe uzupełniane jest w trzecim etapie procesu i prowadzi do czwartego i ostatniego już kroku, Rozwoju Zawodowego (Carter Development), który przybliży wychowanka do powrotu do społeczeństwa. Wówczas wychowanek kierowany jest na spotkanie z doradcą zawodowym na rozmowę dotyczącą jego przyszłości.

W związku z potrzebą kompleksowego podejścia do kształcenia młodzieży znajdującej się w Szkole Glen Mills, ośrodek wyposażony jest w bibliotekę multimedialną, laboratorium biologiczno-chemiczne, dwie najnowocześniejsze pracownie komputerowe, klasy do zajęć wieczornych i weekendowych oraz zamkniętą, wewnętrzną telewizję.

Powodem do dumy, zarówno dla uczniów, jak i personelu, są programy lekkoatletyczne Szkoły Glen Mills. Duża grupa uczestników czyni lekką atletykę nieodłącznym elementem ogólnego programu. Szkoła jest członkiem Międzyszkolnego Stowarzyszenia Lekkoatletycznego Stanu Pensylwania (PIAA - the Pennsylvania Interscholastic Athletic Association) oraz Stowarzyszenia Lekkoatletycznego Regionu Delaware Valley (DVAA - Delaware Valley Athletic Association). Szkołę Glen Mills reprezentuje 15 drużyn w różnych dyscyplinach sportowych, m.in.: futbol amerykański, biegi przełajowe, golf, piłka nożna, koszykówka, zapasy, wyciskanie sztangi, pływanie, baseball, piłka siatkowa, hokej, tenis, biegi lekkoatletyczne halowe i stadionowe

⁹ Egzamin GED (Test of General Educational Development), jest powszechnie uznawany za odpowiednik dyplomu ukończenia szkoły średniej. GED składa się z pięciu działów: angielski (angielski I: gramatyka, składnia i ortografia; angielski II: eseje), analiza tekstu, nauki społeczne, nauki ścisłe, matematyka (matematyka I z użyciem kalkulatora i matematyka II bez użycia kalkulatora). Więcej na ten temat zob. np. na oficjalnej stronie the American Council on Education: <http://www.acenet.edu/AM/Template.cfm?Section=GEDTS>

¹⁰ <http://www.glenmillschool.org/>

Ośrodek Glen Mills posiada również imponujące obiekty lekkoatletyczne. Wiele meczy rozgrywanych jest w Kompleksie im. Harrisona (Harrison Gymnasium Complex), na Stadionie im. J. Pearsona lub też Kompleksie Baseballowym im. Everet Swanson. Obiekty treningowe i rekreacyjne obejmują 4 uniwersalne boiska, 2 boiska do gry w baseball, krytą pływalnię o rozmiarze olimpijskim, siłownię, lodowisko do gry w hokeja oraz zadaszony obiekt rekreacyjny. Znajduje się w nim 200-metrowa bieżnia, 5 kortów do gry w tenisa, piłkę siatkową oraz koszykową, jak również sala do uprawiania zapasów. Odbywa się w nich wiele zajęć obowiązkowych, będących częścią programu tygodniowego.

Pamiętając, że mamy do czynienia nie tylko, a nawet nie przede wszystkim z osobami przejawiającymi trudności edukacyjne, a niedostosowanymi społecznie i to w stopniu znacznym, gdzie problemy szkolne są wtórnym przejawem takowych, powstały programy uwzględniające taki stan rzeczy. Oparte są one na zaufaniu i możliwości brania przez studentów odpowiedzialności za siebie i innych. Symbolicznym wymiarem takiego podejścia jest nieobecność ogrodzeń czy krat w oknach, a nawet personelu ochrony, strażników.

Program Zarządzania Społecznością (Community Management Services - CMS), obowiązujący od 1984 roku, oferuje całodzienny kontakt twarzą w twarz oraz model nadzoru w społeczności ludzkiej. CMS stosuje społeczne zasady programu mieszkalnego Glen'a Mills'a, jak również podejście Zrównoważonej Odnowionej Sprawiedliwości (BARJ - Balanced Approach Restorative Justice¹¹) opierającej się o zasady odpowiedzialności, rozwoju kompetencji i ochrony społeczności.

Cel programu jest czworaki: (1) zmniejszenie ogólnej recydywy, (2) dostarczenie tzw. "ryzykowej" młodzieży możliwości dla rozwoju osobistych umiejętności, tak by uniknąć dalszego zaangażowania systemu, (3) monitorowanie obecności szkolnej młodzieży utożsamianej z chronicznym wagarowaniem i (4) przygotowanie struktury i elementów systemu do prawidłowej reintegracji dla młodzieży powracającej do społeczności

CMS jest adresowany zarówno do młodzieży mającej wyroki jak i bez wyroków, pomiędzy 12-18 rokiem życia. Grupy docelowe dzielą się na trzy podstawowe kategorie: (1) nadzór po znalezieniu pracy, (2) prewencja, która zawiera przypadki przed wyrokami i przypadki z tzw. predyspozycjami i (3) wagary;

ad 1. za cel stawia pomoc w reintegracji społecznej młodzieży, która znalazła miejsce praktyki zawodowej. Program ten zawiera wdrożenie przejściowego planu i jest wypełniony poprzez codzienny kontakt oraz nadzór. Uczestnicy powinni otrzymać pomoc w powrocie do szkoły, w poszukiwaniu zatrudnienia, jak również, indywidualne doradztwo. Praca z rodziną stanowi tu integralną część działań. W razie sytuacji kryzysowej kadra dostępna jest dla uczniów przez 24 godziny;

ad 2. prewencja, to wsparcie przed znalezieniem pracy dla tych, którzy są utożsamiani z grupą podwyższonego ryzyka, jak również dla tych, którzy oczekują na rozstrzygnięcie sądu;

ad 3. komponent ten specjalizuje się w uczniach, którzy są identyfikowani jako mający chroniczną tendencję do wagarów. Stosuje się wizyty w domu, aby zapewnić zgodność z nakazami sądu dotyczącymi uczęszczania do szkoły. Pracownicy realizujący CMS ułatwiają przygotowanie ucznia by poszedł do szkoły oraz zdają relację sądowi z przestrzegania jego nakazów.

Szkoła Glen Mills we współpracy z Filadelfijskim Sądem Rodzinnym oraz Departamentem Usług Społecznych wprowadziła program wsparcia i nadzoru, którym obejmowani są sprawcy wykroczeń powracający z placówki do społeczeństwa. Reintegracja oparta jest na kilku zasadach: określenie intensywności usług opartych na ocenie CANS¹², podejście grupowe do reintegracji, które obejmuje Pracownika Reintegracyjnego (RW- Reintegration Worker), Kuratora Sądowego (PO- Probation Officer), kadre placówki, rodzinę oraz młodzież, zaangażowanie rodziny i skupienie się na zasobach wspólnoty, pomoc Pracownika Reintegracyjnego w znalezieniu pracy przez trzy miesiące po zwolnieniu, skupienie się na opiece społecznej rodziny, obecności w szkole, zatrudnieniu i wykorzystaniu zasobów w społeczności ludzi młodych. Pracownik reintegracji, kurator sądowy oraz personel ściśle ze sobą współpracują.

Urzeczywistnieniem filozofii Glen Mills School jest The Battling Bulls Club, który wykorzystuje, choć lepiej powiedzieć ma wykorzystywać pozytywną presję rówieśników w prospołeczny rozwój wychowanków. Stanowi on swoisty samorząd uczniowski. Swoisty gdyż jest to bardzo elitarny klub. Należą do niego tylko ci spośród uczniów,

¹¹ Na temat BARJ - Balanced Approach Restorative Justice, celów jakie stawia i środków ich realizacji zob m.in. na oficjalnej stronie The Pennsylvania Commission on Crime and Delinquency: <http://www.pccd.state.pa.us/pccd/lib/pccd/stats/barj%20eval%20exec%20summary%20may99.pdf>; Outcome Measures for Pennsylvania's Balanced Approach / Restorative Justice (BARJ) Initiatives, Submitted to The Juvenile Advisory Committee May 12, 1999, Project Director Douglas Thomas; Balanced and Restorative Justice for Juveniles: A Framework for Juvenile Justice in the 21st Century, Report, August 1997, zob m.in. na oficjalnej stronie National Criminal Justice Reference Service: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles/framwork.pdf>

¹² Child and Adolescent Needs and Strengths - narzędzie stosowane przez instytucje zajmujące się zdrowiem psychicznym dzieci, młodzieży i ich rodzin Patrz przypis 8.

którzy spełnia szereg, bardzo wysokich wymagań. Grupa ta odpowiedzialna jest za propagowanie i rozwój pozytywnego przywództwa oraz stanowi podstawę do rozwoju zachowań prospołecznych. Przynależność do „Byków” jest ukoronowaniem drogi, jaką można przejść w szkole Glen Mills. Łączy się ono z pełnią przywilejów, jakie proponuje ten system, a są one w porównaniu z niższymi poziomami niemałe. Od samodzielnych pokojów, zapewniających trudną do osiągnięcia na niższych poziomach prywatność i intymność (na niższych poziomach chłopcy śpią w wieloosobowych salach, na łóżkach piętrowych w pokojach bez drzwi) do, w zasadzie pełnej władzy nad innymi mieszkańcami internatu. Stanowią, można by rzec nawet nie tyle pomoc dla wychowawców, co sami stają się personelem i to w dużej mierze bez nadzoru dorosłych. Zasady, które obowiązują w GMS stawiają ich ponad rówieśnikami, a przejawia się to na każdy etapie funkcjonowania mieszkańców placówki. Chłopcy nie należący do tego elitarnego klubu nie mogą z jego członkami rozmawiać na tematy prywatne, „Byki” są dysponentami lepiej i gorzej płatnej pracy, którą wykonują wychowankowie – to tylko wybrane, jakże różne reguły, które czynią członków tego elitarnego klubu wybranymi. Programy tygodniowe, których realizacja monitorowana jest także głównie przez samorząd, tworzone dla każdego ucznia GMS, a obejmujące zajęcia obowiązkowe związane z edukacją, sportem i czasem wolnym stanowią tylko formalną część środków oddziaływania wychowawczego. Pozostałe to właśnie wpływ owej ekskluzywnej grupy odniesienia. A przy wyeliminowaniu klasycznej terapii z systemu¹³, stanowi on najważniejszą formę wpływu na młodego człowieka. Mieszkańcy sami nawzajem kontrolują przestrzegania zasad i reguł obowiązujących w GMS¹⁴. Wieczorne apele podsumowujące dzień stają się miejscem krytyki wybranych wychowanków¹⁵.

ZAKOŃCZENIE

Wzrost przestępczości nieletnich zmusza do poszukiwania coraz to nowych sposobów, środków zapobiegania i resocjalizacji sprawców czynów zabronionych. W tym także systemów resocjalizacji zakładowej, izolującej jednostki wykolejone od ich dotychczasowego, często dysfunkcyjnego czy wręcz patologicznego środowiska wychowawczego. W tych poszukiwaniach sprawdzonych, funkcjonujących wzorów należy jednak zachować daleko idącą ostrożność. Przykładem niech będzie właśnie zaprezentowany system Glen Mills School, wszak działa już od ponad 180 lat, a jego skuteczność określa się na poziomie 70%, ale czy jest wolny od wad?

Realizowany w GMS program oddziaływań wychowawczych, odwołując się do powszechnie występującej w literaturze klasyfikacji systemów zakładowych¹⁶, można by określić jako system progresywny z elementami socjopedagogicznego. Bo tak jak w tym pierwszym mamy do czynienia z szeregiem poziomów, etapów przez które w wyniku postępującego procesu naprawczego przechodzi wychowanek. A tak jak w drugim hołduje on zasadom samorządności. Choć oczywiście trzeba zaraz dodać, że zwłaszcza system socjopedagogiczny opierał się na wielu innych, istotnych założeniach, jak choćby na centralnej pozycji dorosłego szefa grupy opartej na nieformalnych więzach, a ta forma samorządności, którą obserwujemy w GMS ma niewiele wspólnego z tradycyjnymi wzorami systemów republik młodzieży czy wiosek dziecięcych¹⁷.

System progresywny w swej klasycznej postaci, ze swą zewnątrz sterownością ma wiele wad, które w GMS mają z pewnością okazje pojawić się w całej krasie. Rola wychowawcy ogranicza się tu do zewnętrznej obserwacji, a nie poznania i uwzględniania zainteresowań i potrzeb psychicznych wychowanka. Pamiętać należy, że jest to placówka resocjalizacyjna i trafiają tu często osoby znacznie niedostosowane społecznie, za naruszenie bardzo poważnych norm prawnych, dla których niejednokrotnie alternatywą jest zakład karny. To rzecz jasna nie dyskwalifikuje tych osób, ani tego systemu, ale powszechnie podnosi się, niebezpieczeństwo rozwijania się hipokryzji, dwulicowości wychowanków. W sytuacji kiedy system oddziaływań, ogranicza się w zasadzie do przechodzenia na wyższe poziomy przywilejów istnieje niebezpieczeństwo bardzo instrumentalnego traktowania zasad i norm obowiązujących w szkole. Zjawisko to od lat jest obserwowane na gruncie nauk penalnych i określane mianem prizonizacji¹⁸. Proces ten

¹³ Kandydaci określani na podstawie diagnozy jako wymagający pomocy psychoterapeutycznej są wykluczani z systemu. Psycholodzy nie są zatrudniani w Glen Mills School, jak mówi Sam Ferrainola – dyrektor wykonawczy, problemy jakie przejawiają chłopcy nie są wynikiem ich psychologicznego nieładu.

¹⁴ W Glen Mills School obowiązują pięć głównych zasad: nie krzywdź, nie oszukuj, nie kradnij, czas lekcji jest święty i zakaz biegania (gdy biegniesz inni mogą pomyśleć że uciekasz)

¹⁵ Podobieństwo do tzw społeczności na przykład w komunach terapeutycznych zob. np. Pospiszyl K., Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań, Warszawa 1998, ss. 91 – 101; Cekiera Cz., Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych, Lublin 1993, ss 132 – 138, 154 - 162 jeśli w ogóle jest, to tylko pozorne. W GMS to raczej swoiste „kazanie” o przewinach wybranych wychowanków.

¹⁶ Cz. Czapów, Wychowanie resocjalizujące, Warszawa 1980; E. J. Dukaczewski: Z historii instytucji i koncepcji resocjalizacyjnych w Europie i USA (w:) K. Pospiszyl (red.): Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje, Warszawa 1990, s. 15-43.

¹⁷ Por. Kalinowski M., Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich, Warszawa 2005, ss. 122 –123.

¹⁸ Twórcą tego pojęcia jest amerykański socjolog D. Clemmer. Zawarł je w głośnej książce „The prison community”. Najprościej pojęcie to można zdefiniować jako negatywne następstwa izolacji więziennej czy proces dostosowywania się człowieka do warunków więziennych. Jest to zatem uczenie się „[...] tych zachowań

prowadzić może do kolejnych, z punktu widzenia resocjalizacji negatywnych zjawisk, które próbuje wyjaśnić teoria wyuczonej bezradności M. E. P. Seligmana. Na zjawisko to składają się zaburzenia we wszystkich ważnych sferach funkcjonowania człowieka, które wywierają trwały wpływ na zachowanie człowieka, także po opuszczeniu zakładu¹⁹.

A zatem system resocjalizacyjny GMS jawi się jako, przynajmniej bardzo zagrożony negatywnymi stronami systemu progresywnego, a ponadto swoista forma samorządu musi budzić niepokój o przestrzeganie podstawowych praw jednostki. Można przypuszczać, iż mimo pozornego ładu i spokoju panującego w szkole²⁰ sytuacja wychowawcza nie musi być korzystna dla większości uczniów. Istnieje obawa, że pewne cechy nabyte w przeszłości, cechy które między innymi doprowadziły młodych ludzi do tej placówki, nie wyrugowane w toku procesu resocjalizacji a jedynie skrzętnie ukrywane, dojdą do głosu po wejściu do The Battling Bulls Club. Przy niemal nieograniczonej władzy musi to budzić głęboki niepokój. Znajduje to potwierdzenie w licznych wypowiedziach na forach internetowych, w których zabierają głos byli wychowankowie GMS jak i ich rodziny. I choć pojawiają się wypowiedzi pozytywnie oceniające ten system, to ilość wypowiedzi krytycznych jest przeważająca.

Przebywałem w Szkole Glen Mills w wieku 16 i 17 lat (...) To miejsce to bardzo ładna szkoła, ale uwierz mi, to więzienie psychiczne (mental prison) – Dan.

Byłem uczniem w Szkole Glen Mills. Mogę przedstawić prawdę. Szkoła ma wiele do zaoferowania młodym chłopcom, którzy dopuścili się przestępstw (...) Jeśli jednak zrobisz coś, z czym się oni nie zgadzają, karzą cię i nie oznacza to rozmowy ani odebrania przywilejów - Mark

Mogę tylko powiedzieć, że jeśli przestrzegasz zasad i wykorzystujesz szanse, nie będziesz miał kłopotów w Szkole Glen Mills. Są tam członkowie ekipy, którzy prawdopodobnie nie powinni zostać opiekunami – student class of 2000²¹

To tylko nieliczne z ponad kilkuset opinii, jakie można znaleźć na tym forum. Choć część z nich, jak to zwykle bywa, przy tego typu wypowiedziach, jest wyolbrzymiona, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że niektóre są prawdziwe. Samo to potwierdza obawy możliwości wystąpienia pewnych negatywnych cech w samym systemie.

Ale to co może być zagrożeniem, co może budzić nasze wątpliwości, tak co do przestrzegania podstawowych praw jednostki, jak i skuteczności oddziaływań korekcyjnych może mieć także swoją jaśniejszą stronę. Niebezpieczeństwo nadużywania władzy czy przywilejów, czy to w strukturach formalnych czy nieformalnych występuje zawsze niezależnie od rodzaju i charakteru placówki. Czy tak jest w GMS? Z pewnością zdarzają się tego typu zdarzenia, o czym mogą świadczyć chociażby cytowane opinie byłych wychowanków, ale te same wypowiedzi (por. Mark, student class of 2000) choć wszak nie to było ich celem, zwracają uwagę na szansę jaką daje ten system nieletnim przestępcom. I wydaje się, że ta szansa to nie tylko kwestia bogatej oferty edukacyjnej czy tej związanej z aktywnością sportową, która, podkreślmy jeszcze raz, stanowi jedną z głównych form oddziaływania. Tym co godne podkreślenia, to właśnie szansa jaka wynika z włączenia wychowanków do pracy wychowawczej, to owa elitarna grupa „Byków”, która staje się celem dążeń dla każdego z uczniów Glen Mills School.

System GMS pokazuje dobitnie, że głównie poprzez pracę z grupą można wytworzyć mechanizmy kontroli wewnętrznej. Jest przykładem jaki trudno byłoby znaleźć w naszym rodzimym systemie resocjalizacji zakładowej nieletnich niedostosowanych społecznie. I choć system ten może budzić szereg wątpliwości może być inspiracją w poszukiwaniu nowych sposobów resocjalizacji nieletnich sprawców czynów zabronionych.

i tych warunkujących je postaw, które umożliwiają jednostce bezpieczne, bezkonfliktowe i ogólnie rzecz biorąc, optymalnie korzystne życie w więzieniu [podkreślenie MM]” za: Machel H., Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego, Gdańsk 2001, ss. 54 – 55.

¹⁹ Więcej nt: Pomianowski R., Niektóre implikacje teorii wyuczonej bezradności dla pracy penitencjarniej – o potrzebie profesjonalizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 1997, Nr 15; Pomianowski R. (2001), Wyuczona bezradność więźniów (w:) Więziennictwo. Nowe wyzwania, red. Hołyst B., Ambrozik W., Stępnik P., Warszawa – Poznań – Kalisz 2001, ss. 538 – 565; Kofta M., Psychologia aktywności. Zaangażowanie, sprawstwo, bezradność, Poznań 1993.

²⁰ Zob. doroczny raport Departamentu Opieki Społecznej Stanu Kalifornia: <http://www.cclid.ca.gov/res/pdf/GlenMillsAnnualOct2006.pdf>

²¹ Zobacz forum dyskusyjne dostępne pod adresem: <http://www.topix.net/forum/city7exton/pa/TS90QMG9CLPLRB3FP>

BIBLIOGRAFIA

1. Balanced and Restorative Justice for Juveniles: A Framework for Juvenile Justice in the 21st Century, *Report*, August 1997.
2. Cekiera Cz., Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych, Lublin 1993.
3. Czapów Cz., Wychowanie resocjalizujące, Warszawa 1980.
4. Dubnov Wm. L., The *Glen Mills* Project: Innovation in Juvenile Corrections, *Journal of Offender Counseling, Services, & Rehabilitation*, vol. 10, n. 4, pp. 87-105, Sum 1986.
5. Dukaczewski E. J., Z historii instytucji i koncepcji resocjalizacyjnych w Europie i USA (w:) K. Pospiszyl (red.): Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje, Warszawa 1990.
6. Gaberle A., Nierozłączna triada. Przesłstwo, przestępca, społeczeństwo, Gdańsk 2003.
7. Hilhorst N., Klooster E., van Dijk B.(medew.), Walraven G. (medew.), Programma-evaluatie van de Glen Mills School, Amsterdam, DSP-Groep, 2004.
8. <http://ojjdp.ncjrs.gov/ojstatbb/nr2006/downloads/NR2006.pdf>
9. <http://www.acenet.edu/AM/Template.cfm?Section=GEDTS>
10. <http://www.buddinpraed.org/cans>
11. <http://www.celd.ca.gov/res/pdf/GlenMillsAnnualOct2006.pdf>
12. <http://www.glenmillsschool.org/>
13. <http://www.ncjrs.gov/pdffiles/framwork.pdf>
14. <http://www.pccd.state.pa.us/pccd/lib/pccd/stats/barj%20eval%20exec%20summary%20may99.pdf>;
15. Iram Y., Wahrman H., Gross Z., Educating Toward a Culture of Peace, Greenwich, Connecticut 2006.
16. Kalinowski M., Resocjalizacja nieletnich w państwach europejskich i pozaeuropejskich, Warszawa 2005.
17. Kofta M., Psychologia aktywności. Zaangażowanie, sprawstwo, bezradność, Poznań 1993.
18. Machel H., Psychospołeczne uwarunkowania pracy resocjalizacyjnej personelu więziennego, Gdańsk 2001.
19. Outcome Measures for Pennsylvania's Balanced Approach / Restorative Justice (BARJ) Initiatives, Submitted to The Juvenile Advisory Committee May 12, 1999, Project Director Douglas Thomas
20. Pomianowski R. (2001), Wyuczona bezradność więźniów (w:) Więziennictwo. Nowe wyzwania, red. Hołyst B., Ambrozik W., Stępnik P., Warszawa – Poznań – Kalisz 2001.
21. Pomianowski R., Niektóre implikacje teorii wyuczony bezradności dla pracy penitencjarnej – o potrzebie profesjonalizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 1997, Nr 15.
22. Pospiszyl K., Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań, Warszawa 1998.
23. Richmond R., History of Smith's Mill School, 1891-1915, Glen Forrest School, 1915-1990 : the first hundred years, Glen Forrest Primary School, 1991.
24. Snyder H. N., Sickmund M., Juvenile Offenders and Victims: 2006 National Report, National Center for Juvenile Justice, 2006,
25. van den Bogaard P. H. M., Mesman Schultz K., van Muijen H., De Glen Mills school : onderzoeksresultaten betreffende de achtergronden van de studenten en de behandelingsresultaten, Groningen 2003.
26. van Dongen S; van Hoorn I., De Glen Mills School: school voor winnaars? Rotterdam: Erasmus Universiteit, 2004.
27. Vogelvang B., Respect voor jezelf: de theorie van het programma van de Glen Mills School, Amsterdam 2006.